

АРАБСЬКО-ФРАНЦУЗЬКА МІЖМОВНА ВЗАЄМОДІЯ І ЛЕКСИЧНЕ ВЗАЄМОДОНОРСТВО: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ

Як справедливо зазначає О. І. Чередниченко, “рухливість словникового складу і його відкритість екстралінгвістичним впливам, що обумовлені порівняно більшою гнучкістю системних відношень на цьому мовному рівні, дозволяють йому щоразу легко адаптуватися до нових умов функціонування мови й досить точно відбивати мінливу дійсність” [Чередниченко 1983, 100].

Таку закономірність лексики чуло реагувати на всі зміни, що відбуваються в житті суспільства, яскраво демонструє постколоніальний вокабуляр мов-компонентів комунікативного простору Тунісу. Мова йде про зміни в лексичному складі французької мови і туніського варіанта арабської, спричинені їхнім тривалим безпосереднім контактуванням у період протекторату (1881–1956).

Попри те, що проблема взаємодії арабської і французької мов на лексичному рівні ставала об’єктом уваги багатьох мовознавців, серед яких В. М. Белкін, Ю. П. Губанов, Ю. М. Завадовський, О. І. Чередниченко, С. Меджрі, Х. Наффаті, М. Бен Салах, М. Сайя, А. Буземмі, а також предметом ряду дисертаційних досліджень, зокрема А. А. Блінова, В. А. С. Шахбаз, О. А. Миронової, до цього часу лишається не реалізованим компаративний підхід до вивчення наслідків цієї взаємодії для мов-учасників.

Саме необхідність дослідити і зіставити обидва напрями дії історично зумовлених арабсько-французьких мовних контактів обумовлює **актуальність** пропонованої розвідки, **метою** якої є розкрити цю двовекторність шляхом аналізу взаємообміну досліджуваних мов безпосередніми лексичними запозиченнями, і разом із тим виявити особливості кожного з векторів цього лексичного донорства.

Беручи за **об’єкт** дослідження постколоніальний вокабуляр туніського діалекту і французької мови, а за **предмет** – французькі і арабські матеріальні запозичення як складові лексики туніського діалекту і французької мови відповідно, спробуємо виконати наступні **завдання**: виявити пласт французьких за походженням лексем у словнику туніського територіального варіанта арабської

мови, з одного боку, і арабських запозичень у лексичному фонді французької мови, з другого; проаналізувати характер збагачення словникового складу досліджуваних мов виявленим іншомовним матеріалом; класифікувати засвоєні відповідно галліцизми й арабізми за тематичною приналежністю і тим самим скласти пропорційну картину розподілу запозиченого фонду за сферами функціонування.

Непоодинокі факти засвоєння французькою мовою слів арабського походження у цілому виправдані внутрішньомовною потребою у номінації відсутніх у центральнофранцузькому узусі референтів, появу яких обумовили безпосередні контакти арабської і французької мов на території країн Магрибу [Чередниченко 1983, 127; Mejri 2012, 222; Naffati 2004, 108–110].

Мова йде про різноманітні об'єктивні арабські реалії (географічні, етнографічні, суспільно-політичні), які ми спробуємо систематизувати, розподіливши на такі тематичні групи:

– **природа** (компоненти фізичної географії, ендеми): chott – шотт (солоне озеро у Північній Африці), sebka (sebkha) – солоне болото, озеро (у Сахарі), méhari – мегарі, мехарі, верховий верблюд, djebel – гора (в Північній Африці), gour – кам'янисте плато (у Сахарі), sahel – сахель (напівпустельні і степові райони у Північній Африці), пустельний вітер (у Марокко), hamada – хамада, гамада (кам'яниста пустеля в Сахарі), oued – ваді (русло річки в Африці, яке пересихає), sirocco (siroco) – сирокко (сухий спекотний південний або південно-східний вітер, характерний для Середземноморського басейну), chergui – шергі (сухий спекотний східний або південно-східний місцевий вітер у Марокко, що дме з боку Сахари), sloughi – африканський хорт, gerboise – тушканчик [Чередниченко 1983, 127–128; АБВУУ... 2011; Le Centre... 2012; Les mots français... 2015; Le Trésor...];

– **побут** (матеріальна культура):

– **їжа**: makroud – макруд (різновид східних солодоців), harissa – приправа з перцю, boukha – туніська горілка, tajine (tagine) – м'ясо, тушковане з овочами, méchoui – мешуї (смажене на відкритому вогні м'ясо ягняти), merguez – мергез (невеличка гостра сосиска), briq – брик (оладка із запеченим яйцем) [АБВУУ... 2011; Le Centre... 2012; Les mots français... 2015; Mejri 2012, 223; Naffati 2004, 97, 108–109];

– **одяг:** chéchia – феска, fouta (foutah) – вид спідниці (в арабських країнах), gandoura – гандура (халат або туніка без рукавів), keffieh – куфія (головна хустка в арабських країнах), saroual (sarouel) – шаровари (в країнах Магрибу, а також у сахарських стрільців), burnous – бурнус (арабський одяг у вигляді широкого пальто чи накидки з капюшоном), djellaba (djellabah) – джеллаба (одяг у Північній Африці, що має вигляд довгої туніки, як правило, з капюшоном), kroumir – низький м'який черевик із тонкої шкіри, який одягається при носінні дерев'яного взуття для пом'якшення тертя [АВВУУ... 2011; Le Centre... 2012; Les mots français... 2015; Mejri 2012, 223; Naffati 2004, 110; Oxford... 2015];

– **житло, будівництво, архітектура:** guitoune – намет, сховище, дім, gourbi – курінь, хижа, укриття, casbah – фортеця (у Північній Африці), moucharabieh (moucharaby, moucharabié) – щільна дерев'яна решітка на вікно або вікно/балкон із такою решіткою, seguia – зрошувальний канал (у Північній Африці), zellige – орнаментальна глазурована плитка (в Північній Африці), kanoun – жаровня, піч [АВВУУ... 2011; Le Centre... 2012; Les mots français... 2015; Naffati 2004, 110; Poitou 2012];

– **інше:** boutre – бутр (невеликий арабський вітрильник), khôl¹ – косметичний олівець для очей, flous (floss, flouse, flouze) – гроші, matraque – товста палиця² [АВВУУ... 2011; Le Centre... 2012; Les mots français... 2015; Le Trésor...; Poitou 2012];

– **професії:** toubib – лікар³, chaouch – технічний службовець, наглядач (у Північній Африці) [АВВУУ... 2011; Le Centre... 2012; Les mots français... 2015; Naffati 2004, 98, 109; Poitou 2012];

– **духовна культура і мистецтво:**

– **музика:** darbouka – дарбука (вид барабана), pouba – полковий оркестр північноафриканських стрільців, gaï – рай (музично-

¹ Історія цього запозичення на теренах французького словника набагато давніша за арабсько-французькі безпосередні мовні контакти, однак саме останнім воно завдячує такою формою: 1646 – kouhel, 1787 – kohl, 1837 – khôl [Le Centre... 2012].

² На відміну від свого первинного значення – палиця, яку використовували при випасанні худоби, лексема matraque у сучасному словнику французької мови позначає палицю як ударну зброю (на кшталт поліцейського кийка) [Le Centre... 2012; Le Trésor...].

³ Першочергове значення – військовий лікар [Le Centre... 2012].

поетичний жанр у Північній Африці) [ABBYU... 2011; Le Centre... 2012; Les mots français... 2015; Naffati 2004, 109; Poitou 2012];

– релігія:

– *звичаї та ритуали*: zakat – закят (податок на майно і доходи мусульман, що стягується на користь нужденних сповідувачів ісламу), baraka – благословіння, везіння, талан, gamadan (ramdam) – рамадан (дев'ятий місяць мусульманського календаря, на який припадає суворий піст), halal – халяль (в ісламському праві дозволені речі й дії, зокрема приготоване з дотриманням релігійних правил м'ясо тварини) [ABBYU... 2011; Le Centre... 2012; Le Trésor...; Naffati 2004, 108];

– *мусульманські свята*: Mouloud – Мулуд або Маулід (день народження пророка Мухаммеда), Aïd-el-Fitr – Ід-аль-Фітр (свято розговіння, що знаменує завершення посту в місяць рамадан), Aïd-el-Kébir – Ід-аль-Кабір або Ід-аль-Адха (свято жертвоприношення), Achoura – Ашура (день пам'яті імама Хусейна) [ABBYU... 2011; Mejrî 2012, 223; Naffati 2004, 108];

– *культові особи, предмети, споруди*: mahdi – махді (спаситель, месія у мусульман), minbar – мінбар (кафедра або трибуна для проповідей у мечеті), médersa (medersa) – медресе (мусульманська духовна школа), ribat – рибат (укріплений мусульманський монастир у країнах Магрибу), zaouïa – завія (мусульманська релігійна споруда поблизу шанованої гробниці, що служила релігійно-освітнім центром та притулком) [ABBYU... 2011; Le Centre... 2012; Les mots français... 2015; Naffati 2004, 108, 110];

– адміністративно-територіальний устрій:

– *адміністративно-територіальні одиниці та населені пункти*: wilaya (willaya) – вілайя (адміністративно-територіальна одиниця в країнах Магрибу), douar – дуар (сільська адміністративна одиниця в Північній Африці, селище), ksar – ксар (укріплене поселення у Північній Африці), bled – внутрішні райони, сільська місцевість (у Північній Африці), mechta – селище (в Алжирі і Тунісі) [ABBYU... 2011; Le Centre... 2012; Les mots français... 2015; Naffati 2004, 110; Poitou 2012];

– *містовпорядкування*: médina – стара частина міста (в арабських країнах Північної Африки), souk – ринок (в арабських країнах) [ABBYU... 2011; Le Centre... 2012; Naffati 2004, 110; Poitou 2012];

– **суспільно-політичне життя:** djemaа (djamaа, djemâа) – збори місцевої знаті (в Північній Африці), caïd – каїд (старійшина племені, правитель округу в Північній Африці, поважна особа, яка поєднує в собі адміністративні, судові і фінансові функції), smala (smalah) – почет голови арабського племені в країнах Магрибу, включно з його наметами, майном і худобою, razzia – набіг, напад⁴, rezzou – озброєна банда, що вчиняє напади в Північній Африці і Сахарі, fatma – арабська жінка [АВВУУ... 2011; Dictionnaire...; Le Centre... 2012; Les mots français... 2015; Le Trésor...; Naffati 2004, 109–110; Poitou 2012];

– **військова справа:** djihad – джихад (святина війна мусульман за віру, зусилля задля захисту і поширення ісламу), harka – ополчення, сформоване політичною чи релігійною владою (в арабських країнах, зокрема Магрибу), допоміжне місцеве військове формування французької армії у Північній Африці, harki (пох. від harka) – харкі (військовослужбовець допоміжних місцевих військових формувань французької армії у Північній Африці у 1954–1962 рр.), fellaga (fellagha) – туніський або алжирський партизан (у боротьбі за незалежність своєї країни у 1952–1956 рр. та 1954–1962 рр. відповідно) [АВВУУ... 2011; Dictionnaire...; Le Centre... 2012; Les mots français... 2015; Le Trésor...; Naffati 2004, 110; Poitou 2012].

Така тематична варіативність арабських запозичень у лексичному складі французької мови значно контрастує з їхнім стилістичним і функціональним навантаженням. О. І. Чередниченко справедливо визначає цю лексику як вузькоспеціальну, книжну [Чередниченко 1983, 132], оскільки діапазон її вживання досить обмежений.

Так, із вищенаведеного лексичного матеріалу до загально-вживаної складової словника французької мови можна віднести лише razzia – набіг, напад, matraque – палиця, кийок, gerboise – тушканчик. Решта ж арабізмів, перебуваючи на периферії словникового складу, належать або до неперекладних *екзотизмів* (переважна більшість): zellige – орнаментальна глазурована плитка (в Північній Африці), gaï – рай (музично-поетичний жанр у Північній Африці), – або до *арготизмів*: guitoune – намет, схови-

⁴ Історичне значення – вторгнення на чужу територію з метою відібрати худобу, урожай тощо [Dictionnaire...; Le Centre... 2012; Poitou 2012].

ще, електрогітара, gourbi – житло, член групи, яка живе за принципом “спільного казана”, – або до *історизмів*: fellaga – туніський або алжирський партизан, pouba – полковий оркестр північноафриканських стрільців.

Однак зауважимо, що деякі мовні елементи арабського походження все ж спромоглися вийти за межі пасивної лексики, вкрапившись у *розмовний реєстр* мовлення. У нашому лексичному підборі їх представляють flous (fouss, flouse, flouze) – гроші і toubib – лікар.

У процесі такого розширення сфери побутування арабських запозичень останні нерідко зазнавали *семантичної деградації*, яку О. І. Чередниченко разом з Ж. Вандрієсом і К. Ніропом обґрунтовують негативними позамовними реакціями, що виникали в антагоністичному суспільстві серед членів колонізаторського класу по відношенню до умов життя і побуту колонізованої більшості [Чередниченко 1983, 132–133].

Наприклад, слова souk – ринок (в арабських країнах), bled – внутрішні райони, сільська місцевість (у Північній Африці) і saïd – каїд (старійшина племені, правитель округу в Північній Африці, поважна особа, яка поєднує в собі адміністративні, судові і фінансові функції) збагатили простонародний пласт французького лексикону своїми переносними значеннями, відповідно “базар, гучне збіговисько, безлад”, “глушина, глухий закуток” і “ватажок (банди), авторитет (злочинного світу), велике цабе, багатій, видатна особа”.

У цьому ж контексті можна згадати і про таку гендерну пару арабізмів, як fatma і sidi. Перший, деонімізована арабська власна назва fāṭimah (ім’я дочки пророка Мухаммада, а також поширене в арабському світі жіноче ім’я), поряд із відносно нейтральним значенням “арабська жінка”, яке в центральнотранцузькому узусі можна зустріти й сьогодні, в епоху колонізації у франкомовному середовищі європейців-резидентів країн Магрибу мав пейоративну конотацію “служниця” (образно “Попелюшка метрополії”). Другий, на відміну від першого, при переході до мови-реципієнта набув виключно зневажливого забарвлення, зазнавши регресивного семантичного зрушення від магриб. sīdī (ар. літ. sayyidī) “мій пан, мій володар, почесна приставка до імен ісламських святих” до презирливого “північноафриканець, араб, вуличний торговець” [АВВУ... 2011; Le Centre... 2012; Naffati 2004, 101].

Що ж стосується зворотного напрямку дії досліджуваних двомовних контактів – поповнення вокабуляра туніського територіального варіанта арабської мови галліцизмами, – то тут спостерігається дещо інша ситуація: запозичений із французької мови лексичний матеріал належить до нейтрального стилю, тобто може вживатися в більш широкому діапазоні, ніж представлені вище арабізми. А це в свою чергу багато в чому пояснює різні тенденції у розподілі запозиченого фонду в обох мовних системах за сферами вживання.

Якщо у словнику французької мови основний масив арабських запозичень припадає на релігійне життя і природу, то у вокабулярі туніського діалекту на перший план виходять науково-технічна, соціальна і транспортна сфери. Виняток становить побутова лексика, яка в обох моделях розподілу має найбільший арсенал іншомовних елементів.

Досліджуваний континуум галліцизмів за тематичним показником можна представити таким чином⁵:

– **побутова сфера:**

– *їжа*: *beterāv* – буряк, *līm* – лайм, *bāgāʿt* – багет (хлібобулочний виріб), *kruwāsān* – круасан (кондитерський виріб), *frūʾmāž* – сир, *frīkāsiʿ* – фрикасе у знач. “пиріжок з яйцями, маслинами, тунцем”, *glāš* – морозиво, *gatūʾ* – пиріг, *skālūʾp* – ескалоп, *dissīr* – десерт, *gūʾfr* – вафля, *gāzūz* у знач. “газований напій”, *žū* – сік, *dīgāʿkt* – кава з вершками;

– *одяг і текстиль*: *žūʾp* – спідниця, *kabbūʿ* – пальто, *ṭabliyah* – фартух, *kāsk* – каска, шолом, *kaskāʿt* – кашкет, кепка, *bīriyyah* – берет, *kāškūl* – шарф, *fūlārah* – хустка, *krāfʿāt* – краватка, *trīkū* – трикотаж (в’язані речі), *būʾṭ* – чобіт (чоботи), *kīlūt* – спідні штанці, *qaḷšūn* – плавки, трусики, *slīb^p* – трусики, *māyuūʾ* – плавки, купальник, *nīlūʾ* – нейлон, *bāš* – брезент, *tīrgāl* – тергаль (синтетичне волокно);

– *прикраси*: *brāslīʿ* – браслет, *brūʾš* – брошка;

– *житло*:

– *приміщення*: *bortmāʿn* – квартира, *kūlwār* – коридор, *kūrī* – стайня, *bāṭwār* – скотобійня, *bāʿīmā* – будівля, споруда, *dālā* – бетонна стеля;

⁵ Нижченаведений мовний матеріал був відібраний із таких джерел: [Блинов 2009; Abdellatif 2010; Apprendreletunisien.com 2015; Ben Abdelkader 1977; Ben Alaya 2001; Quitout 2002; Mu`gam 2015].

– *меблі*: fū⁰tā^ēy – крісло, kanab⁰eh – канапа, řābūriyyah – табурет(ка), bīrū – письмовий стіл;

– *побутові предмети*: bībrū – дитячий ріжок, пляшечка із соскою, sāřtē – мішечок, пакетик, саше, sandriyyah – попільничка, feuyzah – нічник, mīřwār – хусточка, trūs – косметичка, sāk – сумка, sandliyyah – килимок, bṛīkiyyah – запальничка, bekītah – милиця, bīdūn – бідон, riḥ⁰ā^ēy – будильник, gū⁰blī^ē – склянка, келих, чарка, serbīs – сервіз, dīū⁰dū⁰ḡān – дезодорант, fūr – піч, духова шафа, sīḥrānā – цистерна;

– *знаряддя і матеріали праці*: byūř – кирка, tūr⁰n⁰vīs – викрутка, řīnyū⁰ – дріль, ṭayū – труба, mādrīyyah – брус, sīmā^ēn – цемент, gū⁰m – гума, b⁰lāstīk – пластмаса;

– *шкільне приладдя*: ḡrāfū^ēz – степлер, kartābleh – учнівський портфель, ранець, sīlū – авторучка, fā^ētr – фломастер, kamī – записник, блокнот, klāsū^ēr – швидкозшивач, diksyū⁰n⁰ṭī^ēr – словник, kalkulatīs – калькулятор;

– **науково-технічна сфера**: ‘ordīnātū^ēr – комп’ютер, ‘assensū^ēr – ліфт, tāksīfū⁰n – таксофон, iḥ^ēzū⁰ – телефонна мережа, sbīrātū^ēr – пілосос, sī^ēřwār – фен, kāssā^ēt – касета, b⁰ū⁰ḡābel – мобільний телефон, lāvīssā^ēl – посудомийна машина, metrayūz – кулет, kuntūr – лічильник;

– **соціальна сфера**:

– *професійна діяльність*: řīfūr – водій, pīlū⁰t – пілот, būlīs у знач. “поліціант”, ḡīd – гід, mīkānīssyēn – механік гаража, sikrītī^ēr – секретар, řā^ēf – керівник, завідувач, pātrū⁰n – шеф, řāntī – будівельний майданчик, koḡfī – наряд (на роботу);

– *освіта*: līssī – лицей, ‘egzāmān – іспит, випробування, dib⁰lūm – диплом, атестат;

– *спорт*: plonżū⁰n – пірнання, kūdsīzū – удар ножицями (футб. термін), būntū у знач. “гол”, gū⁰l – воротар⁶, ‘arbīter – арбітр (футб. суддя), f⁰ū⁰lī^ē – волейбол, stād – стадіон;

– *рекреація*: bīyyār – більярд, ‘ūtīl – готель, b⁰īssīn – басейн, řī^ēzlū⁰nḡ^ē – шезлонг, sīnīmā – кінотеатр, sb⁰ṭ^ēktākl – вистава, ‘ū⁰rg – орган (муз.), batrī – група ударних інструментів (в оркестрі);

⁶ Попри свій інтернаціональний характер, англіцизм gū⁰l у значенні “воротар” закріпився у словнику туніського діалекту саме під впливом французької мови (пор. англ. літ. еквівалент goalkeeper або розм. goalie).

– **медицина:** klinīk – клініка, fermassī – аптека, sertifikah у знач. “медичне свідоцтво”, gižīm – дієта, fāsmā – пов’язка, mīkrū⁰bā – мікроб, fremliiyah – медсестра, fermli – медбрат;

– **транспортна сфера:** ‘aksīdān – аварія, ‘angār – ангар, ‘ū⁰tū⁰rūt – автострада, автомагістраль, ‘ižānž – бензин, boṛ – порт, гавань, helīkū⁰b⁰ter – гелікоптер, virāž – віраж, besklā³t – велосипед, baṭū⁰ – човен, судно, pārbrīz – вітрове скло, swīglās – склоочисник, (авто) двірник, šāmbṛā³r (d’*une roue*) – камера (пневматичної) шини, vū⁰lān – кермо, frān – гальмо, deriksyūn – напрям, кермове управління, кермова передача, šmindīfir – залізниця, gaṛāž – гараж, kāg – автобус, metrū⁰ – легке метро, trotwār – тротуар, fuyūṛ – штрафна стоянка;

– **фінансово-комерційна сфера:** krīdī – кредит, māndah – грошовий переказ, gīšī – вікно (каси тощо), квиткова каса, kū⁰fr – сейф, gaṛāntī – гарантія, kūntwār – прилавок, стійка;

– **природа** (флора, фауна, природні утворення): kāūtšū – каучук, гума, sab⁰ān – ялиця, bū grelū – цвіркун, kanīš – пудель, mākrū⁰ – макрель, скумбрія, dandūn – індик, crevette – креветка, ṣū⁰l – морський язик (вид риби), lāk – озеро, fūssī – рів, канава, gāzū⁰n (фр. *gazon*) – газон;

– **календар:** ‘ūt – серпень, ‘af⁰rīl – квітень, fīf⁰rī – лютий, žānfī – січень, žwīliyah – липень, žwān – червень;

– **колеристика:** gū⁰z – рожевий, ‘ū⁰ṛānž – жовтогарячий, gūž у знач. “рудий”, gī – сірий, pwār – чорний.

Таку чисельну категорію галліцизмів, що належать до активної лексики і, на перший погляд, становлять однорідний корпус нейтральних мовних одиниць, все ж розбавляють стилістично марковані іншомовні вкраплення.

Так, з-поміж досліджуваного масиву французьких запозичень помітно вирізняються:

– **розмовні лексеми:** frīgū – холодильник, keskrūt у знач. “бутерброд”, gaskī³ – їхати зайцем (без квитка), nūmrū у знач. “кумедна людина”⁷;

– **просторічні абрєвіаційні утворення:** fāk (скор. від *faculté*) – факультет, університет, bāk (скор. від *baccalauréat*) – ступінь

⁷ Лексема з італійським корінням nūmrū – номер набула переносного значення “кумедна людина” саме внаслідок безпосередніх арабсько-французьких контактів на території Тунісу.

бакалавра, māṭ / māt (скор. від mathématiques) – математика, klīm (скор. від climatisation) – система кондиціонування, stū^ōb^p (скор. від auto-stop) – автостоп⁸;

– професіоналізми: ṭīšanžā^{er} – теплообмінник, raḡāšū^ōk – амортизатор, буфер, kū^ōmmānd у знач. “телеуправління, дистанційне керування”, rwānmū^ōḡ – (авто) нейтральне положення.

У своїй сукупності вони представляють різні функціональні сфери: від науково-технічної і освітянської до побутової і рекреаційної.

При цьому такі галліцизми, як bāḡā^{et} – багет (хлібобулочний виріб), skālū^ōp – ескалоп, kruwāsān – круасан (кондитерський виріб), bīḡiyah – берет, kaskā^{et} – кашкет, кепка, які формально можна було б віднести до екзотичної лексики через позначення ними реалій французького побуту, фактично є інтернаціоналізмами, що ускладнює їхню ідентифікацію як стилістично забарвлених.

Окрему групу французьких за походженням лексем складають так звані *табуйовані слова*, які номінують антагоністичні мусульманській культурі поняття: žambū^ōn – шинка, šumb^pān – шампанське, belū^{et} – белот (карткова гра), laṣ – туз, kāfīšāntā – кафешантан, bordīl – бордель тощо. Ледь помітна межа відділяє такі заборонені слова від їхніх “легальних” заміників – *евфемізмів*: bwātah у знач. “нічний клуб”⁹, kārtī у знач. “квартал, у якому процвітає проституція”, žūntū – сигарета з наркотиком¹⁰.

Освоєння французьких лексем на туніському ґрунті, на відміну від попередньо розглянутого процесу поглинання арабізмів французьким словником, не спричинило тотальних семантичних метаморфоз, загалом дозволивши іншомовним елементам зберегти свою стилістичну нейтральність або, відповідно, маркованість. До слова, наша лексична добірка містить лише один виняток – пейоративізований галліцизм zūfīṭ – молодий правопо рушник (пор. нейтрал. фр. les ouvriers – робітники).

Таким чином, аналіз вищенаведених мовних фактів дає нам можливість переконатися, що безпосередня арабсько-французька

⁸ Власне слово stop англійського походження, проте auto-stop (розм. stop) – французького (пор. англ. відповідник hitchhiking).

⁹ Пряме значення цього галліцизму – ящик, коробка.

¹⁰ У мові-джерелі це запозичення, прямим значенням якого є з’єднання, набивка, устілок, належить до арготичного пласту лексики.

мовна взаємодія на лексичному рівні мала двосторонню направленість. Однак результати її реалізації за цими двома напрямками не є тотожними.

Особливість процесу проникнення арабізмів у французьку мову полягає в тому, що при переході до мови-реципієнта у більшості з них звузився діапазон вживання через втрату притаманного їм у мові-джерелі нейтрального характеру. Тоді як при запозиченні галліцизмів їхній функціональний реєстр залишався майже незмінним, що в свою чергу сприяло необмеженому використанню французьких лексем і їхньому безперешкодному потраплянню до основного словникового фонду туніського варіанта арабської мови.

ПРИНЦИПИ ТРАНСЛІТЕРАЦІЇ І ТРАНСКРИПЦІЇ

Арабські приголосні:

ء	‘	د	d	ض	ḏ	ك	k
ب	b	ذ	ẓ	ط	ṭ	ل	l
ة/ت	t/h nime	ر	r	ظ	ẓ	م	m
ث	ṯ	ز	z	ع	‘	ن	n
ج	ǧ	س	s	غ	ǧ	ه	h
ح	ḥ	ش	š	ف	f	و	w
خ	ḫ	ص	ṣ	ق	q	ي	y

Арабські голосні:

<i>Короткі</i>	ا	a	و	u	ي	i
<i>Довгі</i>	آ	ā	و	ū	ي	ī

Застосування цієї транслітераційної системи до французьких за походженням лексичних одиниць обумовлює необхідність вироблення таких позицій:

- нарядкова графема є елементом транскрипції і передає звучання в усному мовленні фонем, що їй передують (напр., s^ēšwār);
- реалізація відсутніх в арабській мові фонем відбувається за посередництва додаткових:

Додаткові приголосні	p	ž	v	g		
	ب/b		ف/f	غ ¹¹ /g		
Передача на письмі	پ/p	ج/ǧ	و/v	ج/ǧ		
Додаткові голосні	e	ē	œ	y	o	ō
Передача на письмі		ا/ā	و/ū	و/ū		و/ū
		ي/ī	ا/ā			

ЛІТЕРАТУРА

Блинов А. А. Территориальные варианты арабского литературного языка и их отражение в прессе (на основе газетных материалов Туниса, Саудовской Аравии и Египта): дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.22 “Языки народов зарубежных стран Европы, Азии, Африки, аборигенов Америки и Австралии” (Арабский язык). Москва, 2009.

Чердниченко А. И. Язык и общество в развивающихся странах Африки. Проблемы функционирования западноевропейского языка. Киев, 1983.

ABVYU Lingvo ×5 (електронний словник). 2011.

Abdellatif K. Dictionnaire “le Karmous” du Tunisien. 2010 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.fichier-pdf.fr/2010/08/31/m14401m/dico-karmous.pdf>

Apprendreletunisien.com. 2015 [Ressource électronique]. – Mode d'accès: <http://www.apprendreletunisien.com/traduction.php>

Ben Abdelkader R. and others. Peace Corps English-Tunisian Arabic Dictionary. Washington, 1977.

Ben Alaya W., Quitout M. L'arabe tunisien de poche. Paris, 2001.

Dictionnaire de français Larousse [Ressource électronique]. – Mode d'accès: <http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais>

Le Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales (CNRTL). 2012 [Ressource électronique]. – Mode d'accès: <http://www.cnrtl.fr/etymologie/>

---

¹¹ В деяких альтернативних транслітераційних системах ця графема позначає звук [v].

Les mots français d'origine arabe: Arabe maghrébin. 2015 [Ressource électronique]. – Mode d'accès: <http://www.espacefrancais.com/les-mots-francais-dorigine-arabe/#maghrebien>

Le Trésor de la langue française informatisé (TLFi): un dictionnaire de la langue française des XIXe et XXe siècle, en 16 volumes (une version informatisée) [Ressource électronique]. – Mode d'accès: <http://atilf.atilf.fr>

Mejri S. Les spécificités du français en Tunisie: emprunts autochtones, “géosynonymes” et “mots construits” // **Le français en Afrique**, 2012, № 27.

Naffati H. Le français en Tunisie // **Le français en Afrique**, 2004, № 18.

Oxford Dictionaries. 2015 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english>; <http://www.oxforddictionaries.com/french/>

Poitou J. **Mots arabe, turcs, persans: ces mots français qui viennent d'Orient.** 2012 [Ressource électronique]. – Mode d'accès: <http://j.poitou.free.fr/pro/html/voc/orient.html>

Quitout M. **Parlons l'arabe tunisien: langue et culture.** Paris, 2002.

**Mu`ğam,** 2015 [al-mawrid al-`iliktirūnī]. – Nizāmu-d-Duhūl: <http://ar.mo3jam.com/dialect/Tunisian>